

УДК 321.01 Зрнић Л.
DOI: 10.5937/pr77-44521
Прегледни рад

Бранко Надовеза

Институт за новију историју Србије, Београд

ПОЛИТИКОЛОШКА МИСАО ЛУКЕ ЗРНИЋА

Сажетак

Лука Зрнић је написао више дела, углавном научних брошура, које су на граници публицистике и науке. Не поседују особен научни допринос, али су значајне јер у створене почетком 20. века. У својим радовима о демократији, вери, држави, институцијама, Зрнић подржава модерно у односу на традицију и конзервативизам. По опредељењу је легитимиста и пацифиста. Није присталица социјалдемократске идеје која је тада имала обележја комунистичке идеологије и тежње ка револуцији и укидању приватне својине. По њему друштво мора имати спону рада и капитала. Био је песимиста у погледу утапања српског народа у југословенску државу, сматрајући да су велике историјске разлике између Срба, Хрвата и Словенаца.

Кључне речи: Лука Зрнић, политика, демократија, Видовдански устав, Србија, историја, светски рат, држава, вера, традиција

О личности Луке Зрнића и о његовој политиколошкој и историјској мисли мало се зна, мада је његов опус огroman. „Зрнић Лука, професор реалке (рођен 31. октобра 1869. године у Бистрици код Приједора у Босни), Гимназију и Велику школу је завршио у Београду (1893). После свршених наука био је наставник у учитељској школи у Јагодини, а затим и у II Београдској гимназији. Године 1905/6 слушао је и предавања на универзитету у Лајпцигу и на Сорбони у Паризу. Израдио је уџбенике из опште и (у друштву са Станојем Станојевићем) српске историје за средње школе. Бавио се

публицистиком и преводио је са француског језика” (Станојевић 1928, 852).

Лука Зрнић је написао више радова о политикологији. Ови његови радови су на граници науке и публицистике. Један од његових најбитнијих радова је брошура „Демократија”. У том раду он подсећа на античко порекло демократије, још од доба Периклеа. Када пише о политичком и економском програму демократије, каже да су две ствари основне – опште право гласа и народно представништво, издвајајући институције референдума и плебисцита. „Демократија може бити: радикална, либерална, социјална итд, али се у политичком погледу свака демократија држи главног начела демократскога: Народ је извор и утока власти” (Зрнић 1909, 6).

Сви системи и режими у историји углавном су тврдили да су демократски. Одређени принципи демократије могу довести до стварања „прекомерне неједнакости”. Л. Зрнић сматра да конзервативизам и анархизам не испуњавају идеје демократије и да им „нема места у нашем народу.” Битни елементи демократије су идеје и личност, циљ демократије је да постиже „праву вредност личности; ствара што већи број твораца и носилаца хуманих и корисних идеја.” Слобода је основно начело демократије, слобода је ограничена законима, само демократија избором закона и извршилаца може довести до правичности закона. „Демократија тражи и слободу штампе, и слободу збора, и слободу говора, и слободу рада; али за све то она прописује и законе који својим ограничењима спречавају експлоатисање, утврђују солидарност, ујемчавају слободу” (Зрнић 1909, 11).

Код Срба се увек врши замена реакционарних режима слободоумном владом, али то често доводи до стварања „разузданости и распуштености” и људи пожелеле оштрију власт. Једнакост је друго битно обележје демократије, али демократија признаје природне законе и прилагођавање, наслеђе, атавизам, природну селекцију, животну утакмицу и створене разлике поделом рада. Демократија је ту да уреди те односе. Зрнић пише и о женском питању, сматрајући да се жена постепено а не радикално, треба укључивати у политички живот. Народна представништво је битан елемент демократије. Зрнић је за поделу власти, састав народног представништва и захтева „најтачнију правичност”, а принципи демократије су: солидарност, толеранција и поштовање. Моралне особине су на првом месту. Срби у том погледу стоје „врло рђаво”, својим су „великим људима” готови „опростити најтеже кривице” – пише Лука Зрнић.

Држава и чиновништво морају бити део заједнице, и да воде послове од личног и заједничког, општег интереса и да „подстичу напредак”. Демагогија је највећи непријатељ демократије, против ње се бори васпитањем и образовањем грађана. Слобода рада је битна за демократију јер оставља друштво да се само природно уређује и потребни су „законски прописи о слободи рада”. Радничко питање је све озбиљније, они се организују кроз синдикат који све више контролише социјалдемократија, која види проблем у експлоатисању радника од стране капиталиста и предлаже да се приватна својина претвори у „друштвени капитал” и колективизам. Међутим, „овакав је прелаз немогућан, апсурдан. Данас се капитал све више учвршћује и развија, а као и приватна својина. Капитал није више својина појединаца и у њему има чак и радничкога новца као уштеда од зарада” (Зрнић 1909, 11). Стога Зрнић сматра да се српска социјалдемократија основана 1903. године у Србији „никако не може развити”. Кратко се осврће и на развој српске демократије током 19. века истичући „српску радикалну демократију” као позвану за стварање начела „за скуп државе и друштва”.

Лука Зрнић је много критиковао Видовдански устав из 1921. године, у политичком и правном смислу, сматрајући га више историјским компромисом три народа, него добрим правним и политичким актом за функционисање државе: „Нови устав, дакле, није марљиво израђен као основни и најзнатнији закон; није израђен према тачном испитаном стању државном и друштвеном нашега народа, његову напредовању, добром искуству, изјављеним жељама и одабраној грађи из примењенога законодавства.

Овим уставом није истакнута држава као народна целина, нити су подједнако истакнути закони као највиша сила изнад свих чланова и установа државне целине, што се чак, поред непогода, боље види и осећа у вечитим законима природним; - него су, напротив, истакнути извршиоци управе, власти, чиновници са свима збркама престарелим и ненародним, чега није било у законодавству србијиним, у којем бејаше тачно истакнута држава, заједница, народ. Уз ово, уставна садржина има доста излишнога, двосмисленог, неодређенога, застарелог, поред и улагивачкога гомили – једна мешавина назадних, напредних, збрканих начела” (Зрнић 1909, 24–25).

Лука Зрнић критикује све елементе устава, власт је у смислу управе и нема начела, краљ влада, а не управља. Сматра да нема контроле власти. Зрнић анализира све одредбе – чланове Видовданског

устава и тврди: „Велике ће се злоупотребе чинити и оним одредбама уставним, којима је појединим установама државним или лицима, министрима и великим жупанима, остављено на вољу да чине по свом нахођењу и у знатнијим поступцима” (Зрнић 1927, 4). Он такође пише да Видовдански устав има много туђих, неприкладних, скованих и застарелих речи. Нејасан је и однос централне власти са „областима и општинама“ што ће довести до нефункционисања власти, нагомилавања бирократије и корупције свих врста.

Видовдански устав има елементе историјског и савременог споразума три словенска народа, Срба, Хрвата и Словенаца, али управо због тога у пракси ће тешко функционисати, јер је из њега тешко усагласити све ниже правне акте, законе и прописе, који су често тешко спојиви са традицијом и особеностима тих народа. Он је и покушај компромиса са уставношћу и законитошћу западних демократија, али се не води рачуна о особеностима српске и балканске традиције. „Народна скупштина за ове управе: врховну, обласну и општинску може израдити јасан, кратак и један закон који ће обухватити: унутрашњи ред, суђење, просвету, привреду, буџет, грађевине, саобраћај, здравственост и попис без икаквих других уредаба, а правилнике или правила могу израђивати обласни и општински одбори” (Зрнић 1927, 11). Овако се може у државној заједници обезбедити једнакост и равноправност, тада би се елиминисали сви сепаратистички покрети.

Интересантно је да Зрнић назив „Југославија” и „југословенство” именује као „бесмислени, нетачни и ненародни”. Самим тим што у раду Скупштине за израду Видовданског устава нису учествовали хрватски представници и комунисти, Зрнић већ види као велики проблем. На крају рада о Видовданском уставу доноси предлог закона „Обзнане”.

Лука Зрнић износи у делу и један свој лични став: „Било би праведније, боље и природније да је и уједињеној држави остао назив *Србија*, јер су сви, одмах по уласку наше војске у све покрајине, изјављивали присаједињење Србији, а Хрвати су и Словенци под туђим називом државним столећима живели и с покрајинским именом својим, па куд и камо могу обезбеђенији остати под именом *Краљевине Србије* и због великих повесничких заслуга, пошто само смутљивци могу говорити о некој превласти српскога народа”.

У раду „Народна држава и вера” Лука Зрнић даје историјски пресек развоја српскога народа који је довео до стварања прве

југословенске државе. Али, дакле, одбацује југословенско име: „Овај је покушај с југословенским именом сличан илирском покрету, још више бесмисленом, чије су име Аустријанци много раније употребљавали на штету српскога народа као и доцније југословенско” (Зрнић 1927, 25). Зрнић пише о савременој владавини чија је основа бирократија, која је вршилац различитих власти и често је отуђена од народа. Он није велики оптимиста за нову државу Краљевину СХС, јер је „многo рђаво започетих послова” од српских државника којима су се придружили и прваци из ослобођених крајева. Када пише о скупштини, службеницима и спреми, битно је да се скупштина „често не састаје”, да се закони могу „брзо променити”. Српска бирократија је под утицајем западњачким, руским, а „остало је понешто и од Турака”, бирократија је падала у грешке и подстицала „народну омразу својим рђавим радом и понашањем”. Зрнић истиче значај српског задругарства као особеног у развоју српског народа. „Задругарски се живот такође мора завести и код свих врста месних, окружних и средишњих службеника као и врховне владе” (Зрнић 1920, 6).

У брошури „Међународни мир” Зрнић истиче да просветитељство није довело до општег мира. „Политички, економски и други узроци изазивају борбу између појединих нација и раса, те и то смета правилном развијању друштвених и државних организација” (Зрнић 1920, 27).

Цела је васиона поприште борбе. Два противна правца: индивидуализам и колективизам су основа противречности рата и мира у друштву. Телесне и духовне особине човечанства битно одређују стање рата и мира, мешање и угњетавање народа су присутни од постојања човечанства.

„Народност није вечита, један народ има свој почетак, живот и смрт, као и личност. Али се баш егзистенцијом и личности и народности потврђује вечност живота” (Зрнић 1910, 5). Савремено доба, друга половина 19. и почетак 20. века из народа су створиле нације, народ има заједничко земљиште, заједнички језик, заједничко порекло, телесну сличност, заједничку историју, обичаје и начин живота; ипак све ово се „не може узети за логичну, тачну и апсолутну дефиницију сваке народности”, и логично је да нација има право на егзистенцију као и личност. Лука Зрнић истиче мисао једног социолога да су нације почетком 20. века „дивље животиње које су увек готове да скоче једна против друге”.

Сличан овоме је и Зрнићев рад „Светски рат”, који говори о рату 1914–1918, не као о Великом рату, већ употребљава појам светског рата. Ширење европских народа су битан фактор светског рата: „Европљани су мало по мало загосподарили скоро свим деловима света. Последица је њихова ширења: да и државна и привредна и просветна повесница сасвим добије светски изглед. Већ су одавно међународни односи почели донекле зависити од насеобинских огромних прихода” (Зрнић 1910, 11). Светски рат 1914. године је дошао и поред свих залагања пацифиста, конференција, борбе за права малих народа и држава. Л. Зрнић пише о узроцима и објави рата, српском бојишту, повлачењу и прибирању српске војске. Пише о припремању напада и успеху српске војске после 1916. године, западном бојишту, где прође и четврта зима ратна у „омањим борбама”. Посебно пише о руском бојишту и храбрости руске војске која се фактички борила на три фронта: „Но, поред нешто држања војске и народа против спољашњих непријатеља, унутрашњи су непријатељи и даље кварили све, те се продужи немање привремене владе и распадање Русије” (Зрнић 1920, 1). Затим Зрнић пише о турском и италијанском бојишту, поморским и насеобинским борбама. За руски преврат 1917. године пише да је дуго припреман, још од руско-јапанског рата 1905. године и да има унутрашње и спољашње узроке. Унутрашњи су од „рђаве” управе у руском друштву, а спољашњи је страх од „руске превласти” у Европи. У преврат 1917. године су умешани сви слојеви руског друштва, племићи, наставници, инжењери, правозаступници, ђаци, трговци, а највише интелигенција, која је и раније водила главну реч о „промени државнога облика, слободи штампе, вероисповести, изборима, тарифама, одвајању цркве од државе, потрошачким задругама” и слично, све по принципу и обрасцу „застарелих и несрећних западњака.” Неуспех буржоаске владе је довео до болшевичке револуције и болшевичке владе која је склопила сепаратни Брест-литовски мир као „пролазну невољу”. Последице болшевичког освајања власти у Русији су велике по читав свет. Лука Зрнић сматра да су болшевици неспособни за власт, јер немају кадрове и да се њихове одлуке не могу извршавати.

Лука Зрнић је написао још неколико радова блиских политиколошкој и политичкој мисли. Његови радови увек садрже историјску компоненту или историјски увод. Стога је интересантан његов рад „О српским ђачким дружинама”. „Када се узме у обзир

политичко стање српског народа у почетку XIX века, онда се може веровати да је патриотски покрет тога времена и њихових суседа прво нашао одзива међу оним српским ђацима, који су се школовали у Аустрији и Угарској” (Зрнић 1920, 13). Тамо се јављају и прве српске дружине. Ђачке дружине су пре свега значајне за подржавање и одржање српске националне свети, али су и „корисне ради саморадње, дружељубља и других потреба”.

Значајна је и брошура „О српском народном раду” у којој Зрнић пише о слободи рада, о оснивању синдиката, подели и избору рада, привредном раду. За политички рад каже: „Српски народ спада у народе који највише премашује његов годишњи прираштај око сто хиљада душа. Он има толико подобности, примамљивости и учтивости да у се претапа и друге народности; он има и телесне и духовне одлике једног младог и бистрог и одлучног народа с јаким народносним осећањем” (Зрнић 1912, 15).

Веома интересантан је и Зрнићев рад о српским радничким удружењима. Тако наводи да 1904. има у Србији 18 разних радничких удружења. Удружења се морају разликовати од синдиката и синдикалних удружења. Стога је критиковао ставове српске социјалдемократије и Димитрија Туцовића. „На основу ове одлуке преуређена су сва радничка удружења у чисто синдикатском духу а без икаквих обзира на наше привредне прилике” (Зрнић 1914, 15).

Лука Зрнић пише о занатлијском и радничком покрету, радничким стручним удружењима у Србији, трајању рада, осмочасовном радном времену, одмору, Првом мају, радној тарифи, штрајку, где пише: „У борби са послодавцима радницима је прво и најбоље средство штрајк” (Зрнић 1921, 34). Пише о радничким установама, радничком дому и уточишту, радничкој берзи, просвећивању, зборовима, радничком животу, становима, радионицама, храни, одмарању. Писао је да се радничка удружења морају чувати манипулисања од стране политичких странака.

РЕФЕРЕНЦЕ

Зрнић, Лука. 1909. *Демократија*. Београд: Давидовић.

Зрнић, Лука. 1910. *Међународни мир*. Нови Сад.

Зрнић, Лука. 1912. *Српске ђачке дружине*. Београд: Штампарија Симеон Миротичиви.

- Зрнић, Лука. 1914. *Српски народни рад*. Београд.
- Зрнић, Лука. 1921. *Српска радничка удружења*, Београд.
- Зрнић, Лука. 1927. *Видовдански устав, преуређење државе и друштва*.
Београд: Штампарија Свети Сава.
- Зрнић, Лука. 1920. *Народна држава и вера*. Београд.
- Зрнић, Лука. 1920. *Светски рат*. Београд: Штампарија Свети Сава.
- Станојевић, Станоје, ур. 1928. *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*. I књига. Загреб: Библиографски завод.

Branko Nadoveza

Institute for Recent History of Serbia, Belgrade

POLITICAL THOUGHT OF LUKA ZRNIĆ

Resume

Luka Zrnić wrote several works, mostly scientific brochures, which are on the border between journalism and science. They do not have a special scientific contribution, but they are significant because they were created at the beginning of the 20th century. In his works on democracy, religion, state, and institutions, L. Zrnić supports modernity over tradition and conservatism. He is a legitimist and a pacifist by definition. He is not a supporter of the social democratic idea, which at that time had features of communist ideology and aspirations towards revolution and the abolition of private property. According to him, society must have a link between labor and capital. He was pessimistic about the drowning of the Serbian people in the Yugoslav state, considering that there were great historical differences between Serbs, Croats, and Slovenes.

Keywords: Luka Zrnić, politics, democracy, Vidovdan constitution, Serbia, history, world war, state, religion, tradition

---

* Овај рад је примљен 15. маја 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2023. године.